

СІСТЭМНАЯ ЭКВІВАЛЕНТНАСЦЬ У СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫМ ДАСЛЕДАВАННІ АБРЭВІЯТУР АНГЛІЙСКОЙ І БЕЛАРУСКОЙ МОЎ

Сістэмная эквівалентнасць, якая выяўляецца ў выніку супастаўлення блізкароднасных і няблізкароднасных моў, закранае розныя аспекты лінгвістычнай навукі і ў першую чаргу забяспечвае абгрунтаванымі тэарэтычнымі абагульненнямі перакладную лексікаграфію і лінгвадыдактыку. Менавіта таму супастаўляльная лінгвістыка сцвярджаецца як «адна з найбольш яркіх і эфектыўных форм сувязі паміж фундаментальнай лінгвістыкай і прыкладнымі аспектамі мовазнаўства» [05, с. 17].

Асноўны прынцып, які аб'ядноўвае даследаванне эквівалентнасці ў супастаўляльнай лінгвістыцы і сумежных навук, выразна сфармуляваў Т.П. Кшэшоўскі: «Любы падыход да кантрастыўных даследаванняў праз паняцце эквівалентнасці павінен грунтавацца на значэнні» [7, с. 327–328]. Семантычная эквівалентнасць у шырокай трактоўцы І.В. Арнольд абазначае такія суадносіны паміж лінгвістычнымі адзінкамі, калі яны валодаюць нейкімі агульнымі ўласцівасцямі, што дазваляюць ім выконваць аднолькавую функцыю [1, с. 12]. Такое разуменне семантычнай эквівалентнасці ўласціва для даследаванняў унутрымоўнай эквівалентнасці на сістэмным узроўні. Міжмоўная эквівалентнасць як праблема семантычных адносін паміж адзінкамі розных моў, паводле Л.С. Бархударова, з'яўляецца адным з істотных аспектаў супастаўляльнага мовазнаўства [2, с. 11]. Выяўленне агульнага і моўна-спецыфічнага ў семантычных сістэмах розных моў, а таксама кантрастыўны аналіз сінтаксічных канструкцый, граматычных катэгорый і словаўтваральных магчымасцей выклікаюць пытанне аб перакладальнасці іх адна ў адну.

У нашым даследаванні мы вырашаем такое ж пытанне на ўзроўні абрэвіятурных падсістэм англійскай і беларускай моў. Мы лічым, што думка аб «невываральнасці праблемы міжмоўнай эквівалентнасці» ў супастаўляльнай лінгвістыцы [8, с. 354–355], гэтаксама як меркаванне аб «неперакладальнасці абрэвіятур» [4, с. 388] патрабуюць доказу, што абумовіла ракурс нашага аналізу скарачаных лексічных адзінак англійскай і беларускай моў.

Агульны корпус даследавання — 14 275 абрэвіятур англійскай і беларускай моў (звыш 7 000 адзінак у кожнай з супастаўленых моў). Карэлятыўныя абрэвіятуры складаюць каля 10 % ад прааналізаваных намі абрэвіятур. Для супастаўлення пар карэлятыўных абрэвіятур англійскай і беларускай моў мы вылучаем наступныя параметры.

1. Структурнае падабенства / адрозненне абрэвіятур у супастаўленых мовах. Вызначаецца ў адпаведнасці са структурнай тыпалогіяй скарачаных лексічных адзінак [6, с.5–6], у межах якой разглядаюцца складовыя, складанаскладовыя і ініцыяльныя абрэвіятуры.

2. Наяўнасць у абедзвюх мовах / адсутнасць хаця б у адной з супастаўленых моў зыходнай поўнай адзінкі — прататыпа абрэвіятуры. Вылучэнне гэтага параметра абумоўлена тым, што абрэвіятурам можа быць уласціва ўтварэнне на аснове ўстанаўлення асацыятыўных сувязяў паміж двума сінтаксічна адасобленымі словамі. Гэта вызначае адсутнасць адпаведнай разгорнутай адзінкі для шэрагу суцэльнааформленых скарочаных слоў.

3. Наяўнасць у абедзвюх мовах / адсутнасць хаця б у адной з супастаўленых моў адпаведнага дэнатата. Вылучэнне дадзенага параметра абумоўлена патэнцыяльнай магчымасцю прыналежнасці абрэвіятур да безэквівалентнай лексікі.

4. Агульнасць / адметнасць кампанентаў лексічнага значэння карэлятыўных абрэвіятур. Вылучэнне дадзенага параметра абумоўлена магчымым існаваннем семантычнай неадназначнасці; лексіка-стылістычнай дыферэнцыяцыі; эмацыянальна-ацэначнага кампанента лексічнага значэння.

З улікам вылучаных параметраў карэлятыўныя абрэвіятуры супастаўленых моў класіфікуюцца наступным чынам: *поўныя карэляты* (адзначаецца супадзенне па чатырох параметрах); *частковыя структурныя карэляты*, *частковыя семантычныя карэляты* і *частковыя структурна-семантычныя карэляты* (назіраецца супадзенне па трох або двух параметрах); *умоўныя карэляты* (адзначаецца нерэлевантны характар аднаго або некалькіх параметраў).

Выяўлена, што адметнасць структурна-дэрывацыйнай будовы англійскіх абрэвіятур стварае цяжкасці пры пошуку адпаведных беларускіх эквівалентаў. У залежнасці ад словаўтваральнага тыпу скарочаныя лексічныя адзінкі англійскай мовы характарызуюцца рознай ступенню міжмоўнай эквівалентнасці (у супастаўленні з беларускай мовай).

Так, англійскім складовым абрэвіятурам, якім уласціва выразна маркіраваная эмацыянальная афарбоўка і аднесенасць да гутарковай мовы, у беларускай мове звычайна адпавядаюць канататыўныя лакуны, напрыклад: *Catho* (Catholic) *разм.* ‘каталік, каталічка’; *grad* (graduate) *разм.* ‘выпускнік’; *phenom* (phenomenon) *разм.* ‘феномен’; *op* (operation) *разм.* ‘аперацыя’; *expat* (expatriate) *разм.* ‘экспатрыянт’.

Адсутнасць стылістычнай тоеснасці ў разгледжаных вышэй прыкладах праяўляецца, як правіла, у напрамку ад стылістычна афарбаванага слова да стылістычна нейтральнага адпаведніка. Разыходжанне ў стылістычнай афарбоўцы ў асноўным складае адну ступень, у пераважнай большасці выпадкаў у напрамку «ад размоўнага».

Найбольшай адпаведнасцю сярод скарочаных лексічных адзінак у супастаўленых мовах адзначаюцца ініцыяльныя абрэвіятуры (98,8% поўных карэлятаў), а найменшай — складанаскладовыя абрэвіятуры (0,2% поўных карэлятаў). Як сведчаць нашы назіранні, гэта абумоўлівае аднесенасць складанаскладовых абрэвіятур англійскай мовы да безэквівалентнай лексікі, выяўленую ў супастаўленні з беларускай мовай.

Звяртае на сябе ўвагу тое, што паміж скарочанымі лексічнымі адзінкамі англійскай мовы і іх адпаведнікамі ў беларускай мове пераважна ўстанаўліваюцца адносіны частковай семантычнай эквівалентнасці. Праявай частковай эквівалентнасці з'яўляюцца таксама выпадкі рознаўзроўневай намінацыйнай адпаведнасці, калі адпаведнікам англійскай абрэвіятуры ў мове перакладу — беларускай — выступае шматкампанентная разгорнутая форма, суадносная з утваральнай асновай/асновамі ў мове-крыніцы. У супастаўленых мовах наяўнасць/адсутнасць абрэвіятуры для наймення пэўнага аб'екта рэчаіснасці, які таксама можа быць названы сінтаксічнай адзінкай, выяўляе міжмоўную асіметрыю ў раскрыцці гэтага аб'екта моўнымі сродкамі.

У межы нашага даследавання трапляюць таксама безэквівалентныя абрэвіятуры англійскай мовы. Пад *безэквівалентнай лексікай* маюцца на ўвазе лексічныя адзінкі (словы і ўстойлівыя спалучэнні) адной з моў, якія не маюць ні поўных, ні частковых эквівалентаў сярод лексічных адзінак другой мовы [3, с. 94]. Мы разглядаем усе выпадкі лексічнай адсутнасці, або лексічныя лакуны, якія кампенсуюцца спалучэннем слоў — асобнааформленымі намінантамі, структура якіх можа быць абумоўлена або не абумоўлена структурай эквівалентных ім аднаслоўных суцэльнааформленых намінантаў. Такім чынам, мы апісваем сродкі, што кампенсуюць лексічныя лакуны ў беларускай мове, адпаведныя безэквівалентным скарочаным лексічным адзінкам англійскай мовы. Даследчыкі падкрэсліваюць, што тэрмін «безэквівалентная лексіка» ўжываецца толькі ў сэнсе адсутнасці адпаведніка той або іншай лексічнай адзінцы ў слоўніковым складзе іншай мовы. Аднак няправільна разумець гэты тэрмін у сэнсе «немагчымасці перакладу» дадзенай лексікі. Нягледзячы на тое, што ў сістэме мовы супастаўлення адпаведны знак адсутнічае, яго змест заўсёды можа быць перададзены пры дапамозе цэлага шэрагу сродкаў.

У беларускай мове кампенсацыя лакун, якія адпавядаюць безэквівалентным скарочаным лексічным адзінкам англійскай мовы, дэтэрмінавана поліаспектным характарам міжмоўнай эквівалентнасці. Устанаўленне частковай эквівалентнасці ў выніку ідэнтыфікацыі дэнататаў, абазначаных абрэвіятурамі англійскай мовы, выяўляе словаўтваральную і ідыяматычную абумоўленасць сродкаў кампенсацыі такіх лексічных лакун у беларускай мове. Асноўным сродкам кампенсацыі лексічных лакун, абумоўленых нацыянальна-культурным кампанентам значэння абрэвіатур мовы-крыніцы (англійскай), выступае эксплікацыя ў мове перакладу (беларускай).

Такім чынам, праведзенае даследаванне дазваляе прасачыць сувязь паміж структурна-дэрывацыйнай і семантычнай спецыфікай англійскіх абрэвіатур і характарам іх сістэмнай эквівалентнасці ў супастаўленні з беларускай мовай.

ЛІТАРАТУРА

1. Арнольд, И.В. Эквивалентность как лингвистическое понятие // ИЯШ. — 1976. — № 1. — С. 11–18.

2. Бархударов, Л.С. К вопросу о типах межъязыковых лексических соответствий // ИЯШ. — 1980. — № 5. — С. 11–17.
3. Бархударов, Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. — М.: 1975.
4. Влахов, С. Непереводимое в переводе. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 1986.
5. Гак, В.Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика: переводы / сост. В.П. Нерознака. — М., 1989. — С. 5–17.
6. Елдышев, А.Н. Строение и мотивированность сокращенных слов (к проблеме взаимодействия формально-содержательных признаков в слове) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; Моск. гос. пед. ин-т иностр. языков им. М. Тореза. — М., 1985.
7. Кшешовский, Т.П. Эквивалентность, конгруэнтность и глубинная структура // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика: Переводы / Сост. В.П. Нерознака. — М., 1989. — С. 327–340.
8. Никкель, Г. Контрастивная лингвистика и обучение иностранным языкам / Г. Никкель // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика : Переводы / сост. В.П. Нерознака. — М., 1989. — С. 350–365.